

**Marta Kusterka-Jefmańska**

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

---

## **METODYKA BADAŃ SUBIEKTYWNEJ JAKOŚCI ŻYCIA – WYBRANE INICJATYWY**

---

**Streszczenie:** Jakość życia jako kategoria złożona, wieloaspektowa, stanowi przedmiot badań wielu dyscyplin naukowych. Samo pojęcie jakości życia oraz próby jego kwantyfikacji są odmienne w zależności od metod badawczych i narzędzi pomiaru właściwych dla danej dyscypliny. Kategoria jakości życia ma także wymiar praktyczny, stanowi bowiem przedmiot zainteresowania w skali indywidualnej – każdego człowieka, jak również w skali zbiorowej – społeczności lokalnej, regionalnej itp. Głównym celem opracowania jest charakterystyka wybranych inicjatyw badań subiektywnej jakości życia na różnych poziomach zarządzania. Omówiono m.in. badania zrealizowane wśród mieszkańców saksońsko-dolnośląskiego obszaru przygranicznego. Cechą, która odróżnia to badanie od innych tego typu badań prowadzonych na poziomie lokalnym i regionalnym, jest próba znalezienia odpowiedzi na pytanie o wpływ przygranicznego położenia poszczególnych miejscowości na jakość życia mieszkańców tego obszaru.

**Słowa kluczowe:** jakość życia, badania subiektywnej jakości życia.

DOI: 10.15611/pn.2014.333.08

### **1. Wstęp**

Jakość życia jako kategoria złożona, wieloaspektowa, pojawia się zarówno w dyskursach teoretycznych, jak i życiu codziennym, tj. formułowanych celach oraz działaniach podejmowanych zarówno w wymiarze indywidualnym przez pojedynczego człowieka, jak również w skali zbiorowej – społeczności lokalnej, regionalnej itp. Początkowo rozważania nad jakością życia były domeną filozofii, socjologii oraz psychologii. Z upływem czasu kategoria ta stała się przedmiotem zainteresowania i badań również wśród przedstawicieli innych dziedzin i dyscyplin naukowych, w tym także ekonomistów oraz teoretyków i praktyków zarządzania. Samo pojęcie jakości życia oraz próby jego kwantyfikacji są odmienne w zależności od metod badawczych i narzędzi pomiaru właściwych dla danej dyscypliny (przeglądu definicji jakości życia w naukach społecznych i medycynie dokonali m.in. [Baumann 2006; Trzebiatowski 2011; Wnuk i in. 2013]). Konsekwencją tego są nieścisłości i różnice terminologiczne oraz niemożność wskazania jednej, przyjmowanej oraz akceptowa-

nej bez zastrzeżeń definicji. Niejednoznaczność i złożoność kategorii jakości życia czyni ją szczególnie trudną w zakresie pomiaru.

Głównym celem opracowania jest omówienie kilku wybranych inicjatyw badań subiektywnej jakości życia na różnych poziomach zarządzania. Jedną z takich inicjatyw jest badanie subiektywnej jakości życia mieszkańców saksońsko-dolnośląskiego obszaru przygranicznego. Specyfiką tych badań jest próba oceny wpływu transgranicznego położenia danego obszaru (gminy, powiatu) na jakość życia jego mieszkańców.

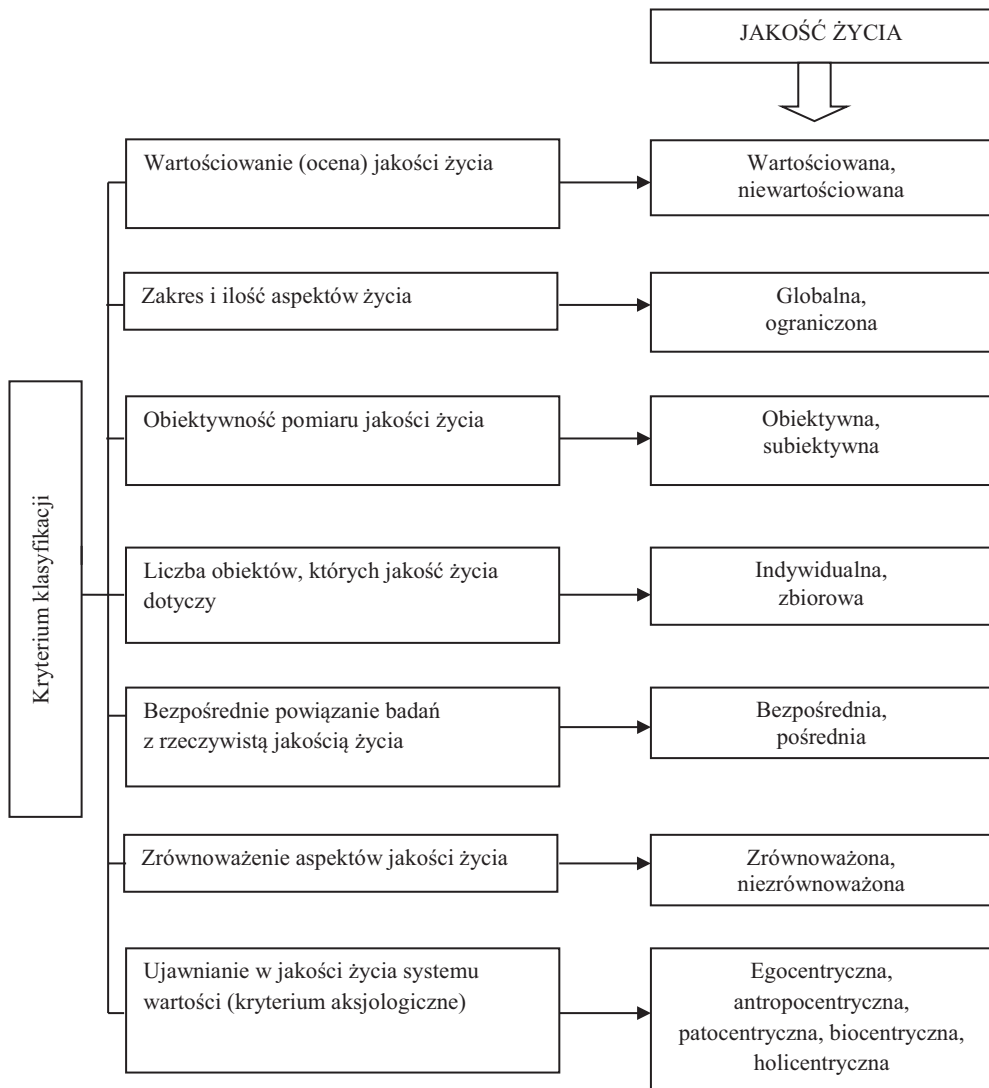
## 2. Pojęcie jakości życia

Jakość życia jako cel nadrzędny koncepcji zrównoważonego rozwoju za T. Borysem rozumiana jest jako zrównoważone docenianie i dostrzeganie całego bogactwa globalnej jakości i współistnienia w życiu człowieka dobrobytu (cech jakości typu „mieć”), dobrostanu (cech jakości typu „być”) oraz błogostanu (cech jakości typu „kochać”) [Borys 2008, s. 15]. Z kategorią jakości życia związane są pojęcia pochodne o charakterze oceniającym, tj. obiektywna i subiektywna jakość życia czy też, jak podkreśla Borys, obiektywizacja i subiektywizacja ocen jakości życia [Borys 2002, s. 58-63].

Jakość życia w ujęciu obiektywnym jest cechą otoczenia społecznego, autonomiczną od jej postrzegania i wartościowania przez ludzi [Rutkowski 1988, s. 41-43]. Obiektywną jakość życia zamiennie określa się jako warunki życia, na które poza sferą materialną składają się również: środowisko społeczne, środowisko naturalne, zdrowie, bezpieczeństwo oraz wiele innych uwarunkowań o charakterze obiektywnym. Jakość życia w ujęciu subiektywnym jest zatem wyznaczana przez zadowolenie, jakie czerpią ludzie z własnego życia i jego warunków [Rutkowski 1988, s. 41-43]. Relacje tej kategorii do jakości obiektywnej nie są jednoznacznie określone. Subiektywne poczucie zadowolenia z obiektywnych warunków życia zależy bowiem również od kompleksowości jakości życia, tzw. względnego poczucia pokrzywdzenia, oraz systemu wartości [Borys 2002, s. 63-71], a także zdobytych doświadczeń czy świadomości spełnienia własnego posłannictwa w życiu zawodowym, społecznym, rodzinnym [Skrzypek 2001]. Subiektywny wymiar jakości życia jest zatem sprawą indywidualną, zależną od postrzegania, które jest niepowtarzalne dla każdego człowieka [Skrzypek 2001].

Podział na obiektywną i subiektywną jakość życia jest jedną z siedmiu proponowanych przez T. Borysa kategoryzacji (zob. rys. 1).

Trudna do zdefiniowania kategoria jakości życia wydaje się jeszcze trudniejsza do zmierzenia. Pomiaru jakości życia należy dokonywać zarówno na podstawie wskaźników obiektywnych (obiektywna jakość życia lub warunki życia), jak i wskaźników subiektywnych, pochodzących z badań opinii mieszkańców. Pomiar pierwszego, obiektywnego wymiaru jakości życia opisuje stan rzeczywisty, natomiast w drugim, subiektywnym podejściu uzyskuje się informacje nt. postrzeganej



**Rys. 1.** Klasyfikacje jakości życia

Źródło: [Borys 2008, s. 11].

jakości życia. O ile dobór wskaźników obiektywnych często podyktowany jest jakością, wiarygodnością, a przede wszystkim dostępnością danych statystycznych i pozastatystycznych, o tyle w przypadku badań subiektywnej jakości życia zawartość merytoryczna tej kategorii pozostaje kwestią otwartą i – jak pokazują prowadzone w tym zakresie badania – zależną od celu i zakresu prowadzonych analiz.

Inicjatywy z zakresu badań jakości życia podejmowane są na wszystkich poziomach zarządzania, tj. międzynarodowym, krajowym, regionalnym i lokalnym. Wiele z nich omówiono szczegółowo m.in. w opracowaniu Borysa i Rogali [*Jakość życia na poziomie lokalnym...* 2008]. Są wśród nich badania kompleksowe, tj. takie, które odnoszą się do jakości zarówno w jej wymiarze obiektywnym, jak i subiektywnym. Przykładem tego typu badań mogą być te prowadzone w ramach audytu miejskiego (*urban audit*), realizowanego na poziomie państw członkowskich Unii Europejskiej, lub diagnozy społeczne o warunkach i jakości życia Polaków, scharakteryzowane krótko w dalszej części opracowania. Można także wskazać inicjatywy realizujące badania o węższym zakresie lub odnoszące się do specyfiki danego obszaru. Przykładem takich badań mogą być rachunki narodowe dobrobytu, które opierają się na wynikach badań sondażowych (subiektywna jakość życia) lub badania przeprowadzone w saksońsko-dolnośląskim obszarze przygranicznym, których celem była ocena wpływu transgranicznego położenia tych obszarów na jakość życia ich mieszkańców. Obie inicjatywy zostano krótko scharakteryzowane w dalszej części opracowania.

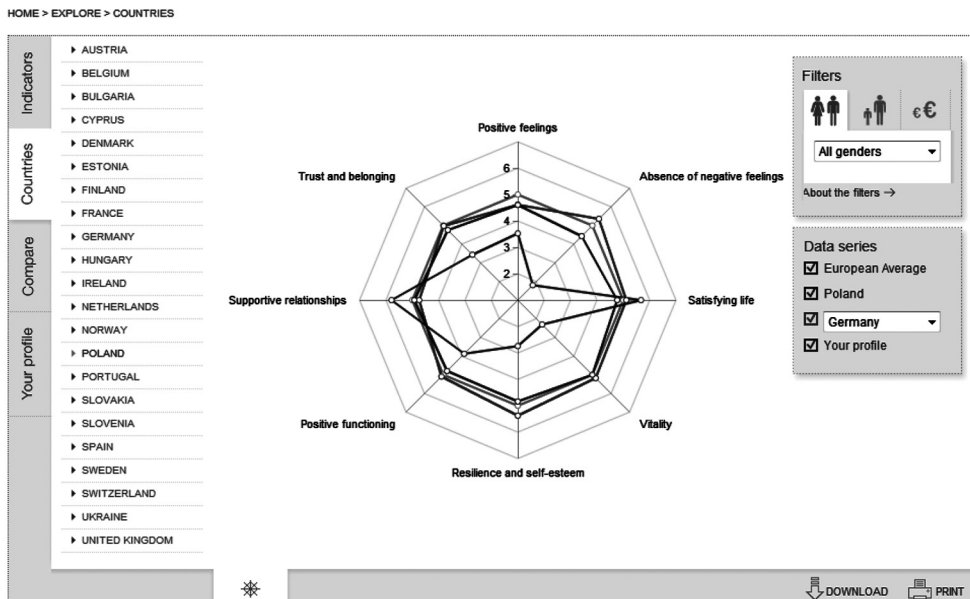
### **3. Rachunki narodowe dobrobytu jako przykład inicjatywy realizowanej na poziomie międzynarodowym**

Rachunki narodowe dobrobytu (National Accounts of Well-being) to inicjatywa podjęta wspólnie przez brytyjską Fundację Nowej Ekonomii (NEF – New Economics Foundation) oraz jej partnerów, w tym Uniwersytet w Cambridge. Inicjatywa bazuje na najbardziej kompleksowych, międzynarodowych badaniach sondażowych, jakie zostały przeprowadzone w ramach Europejskiego Sondażu Społecznego (ESS – European Social Survey). ESS, finansowany m.in. przez Komisję Europejską oraz Europejską Fundację Naukową, stanowi międzynarodowy projekt badawczy, którego celem jest monitorowanie zmian społecznych w Europie oraz określenie metodyki prowadzenia międzynarodowych badań sondażowych umożliwiających porównywalność wyników pomiędzy poszczególnymi krajami. Sondaż przeprowadzany jest od 2002 r. i powtarzany w cyklach dwuletnich. Obecnie przygotowywana jest szósta runda badań. W każdej rundzie poza pytaniami, które powtarzają się we wszystkich edycjach, realizuje się moduł dodatkowy, zawierający pytania poświęcone określonym problemom. W rundzie szóstej będzie to moduł poświęcony zaufaniu do wymiaru sprawiedliwości. W pierwszej edycji badań udział wzięły 22 kraje europejskie, w tym Polska. Obecnie w sondażu uczestniczy ponad 30 państw z Europy, a liczba zgromadzonych wywiadów przekracza 150 000.

Wskaźniki uwzględnione w strukturze rachunków narodowych dobrobytu określono w kwestionariuszu ankiety, obejmującym łącznie z metryczką 54 pytania lub stwierdzenia. W strukturze tej uwzględniono podział na indywidualną (określaną jako *personal well-being*) i społeczną, inaczej zbiorową jakość życia (*social well-being*). Zaproponowano także dodatkowy komponent – jakość życia w miejscu pracy

(*well-being at work*). W ramach dwóch pierwszych komponentów sformułowano pytania odnoszące się do: emocjonalnej jakości życia, poczucia zadowolenia z życia, witalności, wewnętrznej siły i poczucia własnej wartości, pozytywnego działania, wsparcia społecznego, wzajemnego zaufania i poczucia wspólnoty [Michaelson i in. 2009, s. 62-64].

## Poland Well-being Profile



Rys. 2. Graficzna prezentacja pomiaru jakości życia w ramach rachunków narodowych dobrobytu

Źródło: [<http://www.nationalaccountsofwellbeing.org>].

Oparte na kwestionariuszu ankiety wskaźniki poddano standaryzacji, agregacji oraz transformacji. Zastosowanie tych formuł doprowadziło m.in. do porównywalności danych, których kwantyfikacji dokonano na różnych skalach pomiaru. Dzięki przeprowadzonym operacjom matematycznym wartości wskaźników unormowane są w przedziale od 0 do 10, z wartością 5 oznaczającą zawsze średnią wartość dla 22 krajów europejskich. Mimo iż 10 jest teoretyczną wartością maksymalną, osiągnięte wyniki interpretuje się względem wartości średniej, tzn. wyniki powyżej i poniżej 5 punktów oznaczają odpowiednio wyższą lub niższą niż średnia dla Europy jakość życia. Do wartości średniej dla Europy można także odnieść indywidualny pomiar jakości życia, rachunki narodowe dobrobytu udostępniają bowiem elektroniczną wersję kwestionariusza ankiety. Interaktywne narzędzie pozwala także na graficzną prezentację osiągniętego wyniku, w tym porównanie indywidualnej jakości życia z jakością zbiorową cechującą dane społeczeństwo i/lub społeczeństwa innego kraju (zob. rys. 2).

#### **4. Diagnozy społeczne o warunkach i jakości życia Polaków jako przykład inicjatywy realizowanej na poziomie kraju**

Diagnozy społeczne o warunkach i jakości życia Polaków to obecnie najbardziej reprezentatywne, niezależne badanie sondażowe jakości życia w Polsce. Badania prowadzone są od 2000 r. i koordynowane merytorycznie przez Radę Monitoringu Społecznego, która opracowuje ich koncepcję i logistykę, a następnie z grupą ekspertów dokonuje analizy danych i przygotowuje raporty o nazwie *Diagnoza społeczna – warunki i jakość życia Polaków*. Badania mają charakter panelowy, tzn. w kolejnych rundach uczestniczą wszystkie dostępne gospodarstwa domowe z poprzedniej rundy plus gospodarstwa z nowej reprezentatywnej próby [Czapiński, Panek 2011].

Diagnoza społeczna obejmuje dane na temat gospodarstw domowych oraz dobrobytu i dobrostanu (postaw, stanu ducha i zachowań) osób tworzących te gospodarstwa. Jest diagnozą obiektywnej (tzw. warunków życia) i subiektywnej jakości życia Polaków w ich własnym sprawozdaniu. Za pomocą dwóch odrębnych kwestionariuszy badane są gospodarstwa domowe oraz wszyscy dostępni ich członkowie, którzy ukończyli 16 lat. Badanie uwzględnia wszystkie ważne aspekty życia poszczególnych gospodarstw domowych i ich członków, zarówno ekonomiczne (np. dochód, zasobność materialną, oszczędności, kredyty), jak i pozaekonomiczne (np. edukację, leczenie, sposoby radzenia sobie z kłopotami, stres, dobrostan psychiczny, styl życia, zachowania patologiczne, uczestnictwo w kulturze, korzystanie z nowoczesnych technologii komunikacyjnych i wiele innych) [Czapiński, Panek 2011].

#### **5. Jakość życia w saksońsko-dolnośląskim obszarze przygranicznym jako przykład inicjatywy realizowanej na poziomie lokalnym**

Badanie realizowane jest w ramach projektu pt. *Jakość życia w obszarze przygranicznym – wzmocnienie ponadgranicznych przepływów dla wspólnego zrównoważonego rozwoju i planowania regionalnego*, który współfinansowany jest przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i realizowany przez Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu oraz Uniwersytet Techniczny w Dreźnie. Cechą, która odróżnia to badanie od innych tego typu badań prowadzonych na poziomie lokalnym i regionalnym, jest próba znalezienia odpowiedzi na pytanie o wpływ przygranicznego położenia gmin/powiatów na jakość życia mieszkańców tych obszarów. Zgodnie z zamierzeniem autorów badań ich wyniki:

- powinny ujawniać różnice i/lub podobieństwa w subiektywnej ocenie jakości życia mieszkańców obszaru przygranicznego po stronie polskiej i niemieckiej,
- uwzględniać specyfikę przygranicznego położenia tych regionów,
- mieć także wymiar praktyczny, tzn. mogą być wykorzystane przez samorządy lokalne i regionalne, np. na etapie planowania rozwoju danej jednostki (m.in.

poprzez uwzględnienie opinii mieszkańców w procesie opracowywania lub aktualizacji strategii rozwoju). Dzięki zdefiniowaniu problemów, a także identyfikacji i hierarchizacji potrzeb mieszkańców obszaru przygranicznego samorządu lokalne i regionalne mogą także dostosować świadczone usługi publiczne do potrzeb i oczekiwań społeczności lokalnych.

Kwestionariusz badań ankietowych został podzielony na trzy zasadnicze części. Pierwszą z nich stanowi metryczka. Druga obejmuje pytania z zakresu wpływu przygranicznego położenia miejscowości na jakość życia jej mieszkańców. W ostatniej znalazły się pytania odnoszące się do ogólnego poziomu zadowolenia, oceny wybranych dziedzin jakości życia oraz pytania podejmujące problematykę relacji społecznych oraz partycypacji w życiu lokalnej społeczności. Dodatkowo w drugiej części ankiety zawarto pytania ogólne kwantyfikujące jakość życia w odniesieniu do wybranej dziedziny oraz pytania szczegółowe oceniające wybrane aspekty określone w ramach dziedzin.

Dla pytań ogólnych z drugiej części kwestionariusza oraz pytań z zakresu wpływu bliskości granicy na jakość życia, z wyłączeniem pytań o charakterze otwartym, przewidziano 6-stopniową skalę pomiaru (począwszy od kategorii „bardzo negatywnie” lub „bardzo niezadowolony” do „bardzo pozytywnie” lub „bardzo zadowolony”). W pytaniach szczegółowych zastosowano podejście znane m.in. z badań marketingowych, w tym badań satysfakcji klienta, obejmujące ocenę ważności oraz ocenę stanu każdego z aspektów wyodrębnionych w ramach dziedzin jakości życia. Tego typu podejście umożliwia m.in. wskazanie tych obszarów, które dla respondentów są najważniejsze i jednocześnie najniżej przez nich oceniane. Obie oceny dokonywane są na 5-stopniowej skali pomiaru. W przypadku oceny ważności skala ta obejmuje kategorie od „mało ważne” lub „nieważne” do „bardzo ważne”. Ocena stanu dokonywana może być z wykorzystaniem kategorii od „bardzo zła” do „bardzo dobra”.

Określenie pytań w ramach pierwszej części ankiety było jednym z największych wyzwań realizowanego badania. Brakuje bowiem praktycznych przykładów badań jakości życia w obszarach przygranicznych. Ostatecznie przyjęto, iż pytania z tej części kwestionariusza powinny podnosić następujące kwestie:

- poziom zadowolenia z przygranicznego położenia miejscowości,
- subiektywne postrzeganie jakości życia „sąsiadów” zamieszkujących po drugiej stronie granicy,
- ocenę tendencji zmian subiektywnej jakości życia w czasie,
- cel oraz częstotliwość przekraczania granicy,
- tożsamość mieszkańców obszaru przygranicznego,
- perspektywy rozwoju regionu w przyszłości,
- przyszłe zamierzenia co do zmiany miejsca zamieszkania.



## 6. Podsumowanie

W praktyce badań jakości życia ważne jest, aby kwantyfikować oba jej wymiary – obiektywny, oceniany na podstawie wskaźników obliczanych głównie w oparciu o dane pochodzące ze źródeł statystyki publicznej, oraz subiektywny, opisywany przez wskaźniki pochodzące z badań opinii mieszkańców. Tylko wówczas, dzięki wzajemnemu uzupełnianiu się i korygowaniu pewnych informacji płynących z obu analiz wskaźnikowych, można uzyskać wiarygodną informację na temat jakości życia. W badaniach dotyczących subiektywnej jakości życia najczęściej wykorzystywanym narzędziem badań jest kwestionariusz ankiety, zawierający pytania lub stwierdzenia zamknięte. Przegląd doświadczeń i inicjatyw w zakresie badań subiektywnej jakości życia uwidacznia różnice w podejściu do definiowania samego pojęcia. Znajduje to odzwierciedlenie zarówno w liczebności, jak i różnorodności dziedzin i aspektów jakości życia, które przyjmowane są za przedmiot tych badań.

## Literatura

- Baumann K., *Jakość życia w okresie późnej dorosłości – dyskurs teoretyczny*, „Gerontologia Polska” 2006, t. 14, nr 4, s. 165-171.
- Borys T., *Jakość, jakość życia oraz pojęcia i relacje pochodne*, [w:] *Metodologia pomiaru jakości życia*, red. W. Ostasiewicz, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2002.
- Borys T., *Jakość życia jako przedmiot pomiaru wskaźnikowego*, [w:] *Jakość życia na poziomie lokalnym – ujęcie wskaźnikowe*, red. T. Borys, P. Rogala, Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych, Warszawa 2008.
- Borys T., *Zrównoważony rozwój jako przedmiot pomiaru wskaźnikowego*, [w:] *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa–Białystok 2005.
- Czapiński J., Panek T. (red.), *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków*, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie, Warszawa 2011.
- Jakość życia na poziomie lokalnym – ujęcie wskaźnikowe*, red. T. Borys, P. Rogala, Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych, Warszawa 2008.
- Michaelson J, Abdallah S., Steuer N., Thompson S., Marks N., *National Accounts on Well-being: bringing real wealth onto the balance sheet*, NEF, London 2009.
- Rutkowski J., *Jak zbadać jakość życia?*, „Wiadomości Statystyczne” 1988, nr 5, s. 41-43.
- Skrzypek E., *Czynniki kształtujące jakość życia*, <http://idn.org.pl/Lodz/Mken/Mken%202001/Referaty%202001/14.pdf>, 20.04.2013.
- Trzebiatowski J., *Jakość życia w perspektywie nauk społecznych i medycznych – systematyzacja ujęć definicyjnych*, „Hygeia Public Health” 2011, nr 46 (1), s. 25-31.
- Wnuk M., Zielonka D., Purandare B., Kaniewski A., Klimberg A., Ulatowska-Szostak E., Palicka E., Zarzycki A., Kaminiaz E., *Przegląd koncepcji jakości życia w naukach społecznych*, „Hygeia Public Health” 2013, nr 48 (1).
- <http://www.nationalaccountsofwellbeing.org>, 31.05.2012.



## **METHODOLOGY OF THE RESEARCH ON THE SUBJECTIVE QUALITY OF LIFE – A REVIEW OF SELECTED INITIATIVES**

**Summary:** The quality of life as a complex and multifaceted category comprises the subject of research of many scientific disciplines. The very concept of quality of life and attempts to quantify it are different, depending on the research methods and measurement tools relevant to the discipline. The category of the quality of life is also a practical dimension – it constitutes the object of the interest in the individual scale – of every human, as well as in the collective scale – local, regional, etc. The main purpose of this paper is to characterize selected initiatives of the methodology of the research on the subjective quality of life at different levels of management. The article also presents the research on the subjective quality of life being carried out in the Saxon-Polish border area. The feature that distinguishes this research from others conducted at local and regional levels is an attempt to answer the question about the impact of the position of individual frontier town on the quality of life of the population.

**Keywords:** quality of life, research on the subjective quality of life.